

PRIMA ATESTARE DOCUMENTARĂ A ROBIEI ROMILOR

Prima mențiune documentară a romilor în starea de robie apare în Țara Românească. În 1385, domnul Dan I transferă printr-un act de danie către mănăstirea Tismana posesiunile ce aparținuseră anterior mănăstirii Vodița, printre care și 40 de sălașe (familii) de robi, ce fuseseră dăruite anterior de domnul Vladislav I. În Moldova, robii romi aveau să fie menționați la 8 iulie 1428, când domnul Alexandru cel Bun dăruiește 31 de sălașe mănăstirii Bistrița.

În Transilvania, primele menționări ale robiei romilor apar mai târziu. În 1712, când nobilul Matei Ferencz din comuna Bürcös a vândut un rom, numit Balucz, pentru 30 florini lui Michael Brechmers, următoarea mențiune fiind din 1718, când Stoica Badul din comuna Cisnădie își vinde propria persoană și doi fii ai săi pentru 20 florini consilierului Michael Zekelins.

CATEGORII DE ROBI

În funcție de proprietarul pe care îl aveau robii din Țările Române se împărțeau în trei categorii: domnești, mănăstirești și boierești. Categoria robilor domnești era cea mai numeroasă și se mărea încontinuu datorită faptului că „toți țiganii fără stăpân” intrau în această categorie. (*Documente privitoare la istoria orașului Iași*, vol. V, ed. Ioan Caproșu, Iași, Editura Dosoftei, 2001, nr. 673, p. 432.)

Mulți dintre robii domnești erau dăruți mănăstirilor și boierilor. Robii domnești erau așezați în jurul curților domnești, acolo unde lucrau, dar majoritatea mergeau și își exercitau meseriile prin țară, plătind în schimb o taxă visteriei țării.

Robii mănăstirești proveneau în cea mai mare parte din donațiile făcute de domni și boieri în scopul unor rugăciuni și pomeniri anuale, ca act de evidențiere a prestigiului sau pentru că erau lipsite de forță de muncă. Pe de altă parte, mănăstirile mai puteau dobândi robi și prin cumpărături. Ca stăpâni de robi, mănăstirile îi puteau schimba, cumpăra, vinde sau pune la muncă. Robii mănăstirești, care locuiau în incinta mănăstirilor și în satele pe care le dețineau, erau în special meseriași precum: fierari, lăcătuși, lemnari, zidari, bucătari, muncitori agricoli etc.

Ultima categorie, cea a robilor boierești, era formată în general din robii primiți de la domni, dar și prin cumpărături, moșteniri și zestre. Robii de la aceste curți erau folosiți în general ca vizitii, bucătari, îngrijitori de animale, lăutari, servitori, etc, dar și ca muncitori pe moșiile acestora.

SITUAȚIA JURIDICĂ A ROBILOR

Robii erau lipsiți de personalitate juridică depinzând complet de stăpânii lor și nu puteau fi făcuți răspunzători în justiție pentru daunele provocate unei a treia părți. Stăpânii lor deveneau responsabili și astfel plăteau sume mari de bani drept daune pentru a-i păstra sau salva de la moarte, în unele cazuri putând chiar renunța la aceștia în favoarea părții lezate sau altcuiva care dorea să-i răscumpere de la moarte. Totodată, stăpânii dispuneau de robii lor după bunul plac, îi puteau pune la muncă, vinde sau schimba pentru un alt bun, îi puteau folosi la plata unei datorii ori îi puteau lăsa moștenire. Deși stăpânii lor nu aveau drept de viață și de moarte asupra lor, totuși puteau fi oricând abuzați fizic, emoțional sau sexual—frecvent în cazul roabelor boierești.

În Transilvania, o lungă perioadă de timp romii nu au fost robiți, având o organizare proprie, protecție legală și se puteau muta. Începând cu secolul al XVI-lea au fost obligați să plătească o taxă și să presteze servicii publice, iar din secolul al XVII-lea nu li s-a mai permis așezarea în anumite centre și exercitarea unor meserii. Înrobirea lor producându-se în perioada dintre 1700-1785-având forma vânzării propriei persoane către un particular (prin urmare, și prin naștere), dar își puteau reobține libertatea prin achitarea sumei primite atunci când și-au vândut-o. Robii datorau respect, hărnicie și prestarea de serviciu față de stăpânul lor. Puteau fi vânduți, lăsați moșteniri sau dăruiți ca zestre.

OBLIGAȚIILE ROBILOR

Obligațiile robilor au fost fixate prin dreptul cutumiar, fiind în muncă sau bani. Robii domnești aveau obligații față de domnie (plătind pe lângă bir și alte taxe precum: desetine de stupi, gorștine de mascuri, cai de olac, mucarer), în timp ce robii particularilor doar către stăpânii lor, fiind scutiți de obligații față de domnie. Cu toate acestea, uneori li s-a impus și robilor particularilor să îndeplinească diverse obligații către domnie. Spre exemplu, taxa „țigănaritului”, colectată în Moldova între 1711-1714 ca taxă pentru „nevoia țării” și

reintrodusă pentru scurt timp în 1725 – însemnând doi galbeni de fiecare rob. (Biblioteca Academiei Române, Documente istorice, CLXXXI/68; 133).

DREPTURILE ROBILOR

Căsătoria robilor era permisă de către Biserică, care urmărea încadrarea ei în canoanele bisericii ortodoxe privind cununia. Datorită condiției sociale de oameni dependenți, robii trebuiau întotdeauna să obțină acordul stăpânilor lor pentru ca mariajul să fie unul legal. De cele mai multe ori, se întâmpla ca unii dintre robii cu stăpâni diferiți să trăiască în concubinaj sau să se căsătorească, de voie bună sau prin fapt, fără aprobarea stăpânilor. Drept consecință a acestei practici, s-a creat în ambele țări un obicei ce presupunea pe de o parte, în cazul în care stăpânii știau, fie cumpărarea de către unul dintre stăpâni a robului celuilalt stăpân, fie un schimb compensatoriu de valoare egală. În caz contrar, în cazul când ei nu știau și aflau mai târziu, se anula căsătoria, iar copiii lor urmau să fie împărțiți în mod egal între cei doi stăpâni.

O altă regulă stabilită de dreptul cutumiar, privea căsătoriile dintre robi și persoanele libere, în care cei liberi, cât și copiii lor preluau condiția socială de robi.

În secolului al XVIII-lea au loc modificări ale obiceiului pământului prin documente cu caracter legislativ. Prin *Așezământul Țării Moldovei* s-a decretat indisolubilitatea căsătoriei indiferent de condițiile în care se făcea, iar în cazul căsătoriilor mixte, fiecare soț își păstra condiția socială anterioară mariajului și copiii lor urmau a fi oameni liberi. Ulterior au fost adoptate și alte acte legislative care se concentrau mai mult pe interzicerea împărțirii copiilor și a căsătoriilor mixte. Primul act de acest gen a fost *Anaforaua marilor boieri ai Moldovei* din 1766, urmat apoi de *Pravilniceasca Condică* (Țara Românească) și de *Sobornicescul Hrisov* în 1785 (Moldova).

Robii puteau deține bunuri mobile și imobile. Printre bunurile mobile figurând în special animalele de curte (bovine, porci și cai), iar ca bunuri imobile: case, locuri de case, dughene, vii. Unii dintre ei puteau merge prin țară pentru a-și procura materiile prime necesare meșteșugului lor, dar și pentru a-și vinde obiectele astfel confecționate celorlalți locuitori, plătind în schimb stăpânilor lor o anumită sumă de bani.

ORGANIZAREA ROBILOR

Robii erau organizați în unități de muncă familiale, numite „sălașe de țigani” (*Documenta Romaniae Historica*, A (Moldova), 1, București, Editura Academiei Române,

1975, nr. 75, p. 109). Un sălaș de robi putea cuprinde o singură familie sau mai multe. Mai multe sălașe la un loc se aflau sub conducerea unor șefi proprii, numiți juzi și vătafi. Principalele atribuții ale acestora erau de natură juridică, administrativă și fiscală.

CATEGORIILE DE ROBI

Categoriile de robi se constituiau în funcție de munca prestată. Cele mai cunoscute categorii erau cele ale: lingurarilor, rudarilor, ursarilor și lăeșilor.

Lingurarii erau lucrători în lemn (în special salcie), realizând obiecte casnice din lemn, precum linguri, coveți, fuse, cărbuni etc.

Rudarii se ocupau cu căutarea și culegerea aurului din râurile de munte, în sezonul cald. Pentru exercitarea acestei ocupații trebuiau să plătească autorităților centrale o taxă, iar aurul găsit trebuia predat fiscului la prețul oficial.

Ursarii se ocupau cu „jocul ursului” numit adeseori „tananaoa”. Se deplasau din localitate în localitate, în special în timpul bâlciurilor, pentru amuzamentul localnicilor, care le dădeau bani în schimbul spectacolului.

Lăeșii reprezentau o categorie de robi compusă din meseriași de tot felul, precum: fierari, potcovari, lăutari, bucătari, lăcătuși, rotari, spoitori, căldărari, zlătari, ș.a., cu alte cuvinte foarte buni meseriași.

PRIMELE LEGIFERĂRI ALE ROBIEI

Robia în spațiul românesc ținea în special de dreptul cutumiar, neexistând mult timp legi scrise cu privire la drepturile și obligațiile robilor. Mult mai târziu, s-a apelat la legiurile bizantine de unde s-au preluat dispozițiile referitoare la sclavi, încercându-se astfel încadrarea situației în canoanele dreptului bizantin. La mijlocul secolului al XVII-lea prin legiurile tipărite în limba română (*Pravila de la Govora*-1640 din Țara Românească și cele două coduri de legi: *Cartea românească de învățătură* 1646 din Moldova și *Îndreptarea legii* 1652 din Țara Românească) unde se înregistrează un amestec de norme bizantine și cutume românești, se fac câteva mențiuni cu privire la robi. Chiar și după apariția codurilor de legi, în documentele privitoare la robi se poate observa că se apela în continuare la cutuma țării. Legile adoptate în secolul al XVIII-lea priveau doar reglementarea căsătoriei robilor.

Pentru romii din Transilvania secolului al XVIII-lea au fost adoptate numeroase măsuri de asimilare și sedentarizare de către împărăteasa Maria Terezia (1740-1780) și fiul său,

împăratul Iosif II (1780-1890). Deși decretele împărătesei nu se aplicau și asupra Transilvaniei, Iosif II le-a extins și asupra acestui principat. Prin două decrete adoptate în 1782, respectiv 1783 reglementează statutul romilor. Astfel, li s-a interzis locuirea în corturi, nomadismul, deținerea de cai cu scopul de a-i vinde; îmbrăcămintea specifică; limba romani; părăsirea caselor, căsătoriile dintre ei etc. S-a poruncit să se limiteze numărul muzicienilor, copiii de la 4 ani în sus să fie repartizați așezărilor vecine pentru a-i trimite la școală, dar și ca toți romii să devină sedentari și să aibă o ocupație agricolă, pe un teren ce trebuia pus la dispoziție de stăpânii de pământ.

După moartea împăratului s-a renunțat la legislația și măsurile adoptate pentru romi și astfel, politica de asimilare și sedentarizare a avut o aplicare limitată. În zonele unde s-a renunțat la această politică, unii romi au revenit la viața nomadă, unii copii s-au întors la părinții lor și mulți au continuat să se căsătorească între ei.

LEGIFERAREA ROBIEI ÎN SECOLUL AL XIX-LEA

La începutul secolului al XIX-lea se observă o schimbare a atitudinii față de robii romi în codurile de legi. Spre exemplu, în *Legiuirea Caragea* (1818) din Țara Românească, apare un capitol special pentru robi, care conține pe lângă prevederi referitoare la căsătoria acestora și altele în care se statuează faptul că „stăpânul nu are putere asupra vieții țiganului” (*Legiuirea Caragea*, ed. Dem. D. Stoenescu, Craiova, 1905, p. 33). Pe când, în codul civil din Moldova, (*Codul Calimach*, 1817), se observă o atitudine progresistă față de robie, deoarece o consideră „împotriva firescului drit al omului”, iar „robul nu se socotește întru toate ca un lucru (...) ci (...) se socotește el ca o persoană” fiind supus legilor țării. Cu toate acestea, robia este justificată tocmai prin faptul că „s-a urmat din vechime” și în mod diferit față sclavia romană deoarece stăpânul nu avea drept asupra vieții și a averii robului său decât în condiții speciale (*Codul Calimach*, ed. critică de Andrei Rădulescu et al., București, Editura Academiei Române, 1958, p. 73- 75). Deși formula respectivă creează impresia unei schimbări, instituția robiei continuă să funcționeze ca odinioară, chiar până la jumătatea secolului.

ROBIA ROMILOR ȘI REGULAMENLE ORGANICE

Regulamentele Organice adoptate în cele două țări române în 1831 (Țara Românească) și 1832 (Moldova) au reprezentat actele legislative cu caracter constituțional, care au stabilit modul de organizare și funcționare a multor instituții, printre care și robia. Deși nu aduc

schimbări esențiale, instituția robiei rămânând în fond aceeași, ele au vizat, în special, sistemul fiscal, eliminarea nomadismului și desemnarea și organizarea unor instituții care să se ocupe de robii statului. Instituțiile desemnate, prin Regulamentele Organice, de a se ocupa de robii statului, au fost *Vornicia Temnițelor* în Țara Românească și *Năzăria țiganilor statului* în Moldova (*Analele Parlamentare ale României*, III/2, București, 1893, p. 279-280), care aveau atribuții fiscale și administrative asupra lor.

În perioada regulamentară robii au fost și mai mult exploatați, fiind utilizați la muncile agricole, salahori pe șantiere de construcții sau în manufacturile înființate pe moșiile boierești. Pe de altă parte, mulți dintre robi și-au continuat modul de viață și ocupațiile la fel ca înainte de adoptarea noilor legi.